

Vesselovi Joosep luulõtuisi ettelugõmisõst

Kae lk 2

Suvõs Võromaalõ pagõnu kirändüsprofesri

Kae lk 3

Kuis julgõ naanõ saksa sõamiihhi käest tsia är päst

Kae lk 4

9 771406 922005

ANI REIMO PILT

Varõssõl peeti Pühäjõõ käsitõulaatu. 10. põimukuul peeti Osola lähkõl Varõssõl käsitõulaatu. «Seo om hää laat,» kitt Loona talo veski peremiis Asi Allar päält Pühäjõõ käsitõulaatu. Tä selet lähkõmpä, et taa laadu tege hääs tuu, et müvväs õnnõ käsitõuid ja inämbüisi paigapäälist kraami. Ka rahvast käu laadu pääl hulga, osa arvada noid, kiä omma minemän Hauka laadu pääle, midä samal aol Antsla liinan peetäs. Pühäjõõ käsitõulaadu pääl olf timahava 70 kauplõjat.

UL

Võro liina sünnüpäiv Võromaa kesk- raamadukogon

Ku eelä käve liina sünnüpäivä avvus raamadukogon Võrol sündünü diplomaat Kulli Clyde, sös hummõn, 16. põimukuul pakutas kellä 10–18 III kõrra pääl lugemissaalin sünnüpäiväkohvi.

Kell 14 om Kellä Katõ kirändusklubin külän luulõtaja Osila Virve. Kõik omma oodõdu!

Tulõva Võro liinapäivä

Võro liin saa timahavva 235 aastakka vanas. 16.–18. põimukuul tähistedäs tuud Võro liinapäivil. Kavan omma kontsõrdi, rongikäük, laat, 1784 meetri juuskmnõ ja pallõ muud põnvõvat. Pakutas torti ja saa näta tulõvärki.

Liinapäiviga ütöl aol omma Võrol ka muu üritüse, näütuses perepääv «Koton om hää» 16.–17. põimukuul ja Võro vaskpuhkpillifestivaali kontsõrt 18. põimukuul kl 17 liina-

platsi pääl. Inämb teedüst saa info@voru.ee vai Mofovihust.

Põlva kandin peetäs ökofestivali

16.–18. põimukuul tulõ 14. ökofestival «Rohilidsõmb elo». 16. põimukuul saa ossa võtta mitmõst tüütärõst, näütuses meistterdedäs Suurõtiimuusõumin kepphobõsit ja Maarja külän opatas ossõst aida tegemä.

17. põimukuul saa kah mitmõn tüütärõn kävvü, Pokumaal tetäs kasvotrukki ja Rāpinān opatas latsi kajakiga sõitma. Lisas saa kaia tulõteremooniat, kävvü Paranduskohvikun ja tetä pallõ muud.

18. põimukuul peetäs Karilatsin Põlva talorahvamuusõumi moro pääl perepäivä laatu, kon müvväs uma maa kraami ja tulõ ka uhkõ kultuuriprogramm. Oodõdu omma kõik, kiä luudusõ hoitmisõst luku pidävä.

Inämb teedüst saa Mofovihust vai <https://ecofest.ee/> päält.

UL

Kassipilt. Lätsimi provvaga pojapoja sünnüpäiväle, krõngli ütlen. Moro pääle jõudõn näimi, kuis «õigõ peremiis» peesütäs ussõ iin. Rebāse karva kass. Tä om väega herksä elläi: võhlu, hiirõ, muti piät tedä pelgāma. Kõik, kiä liikva, tä kinni püüd. Ka tsirkõ om tarõ man veidü näta, noist om peris hallõ.

IVASTSÕ KASPERI jutt ja pilt

Matkapäiv Meerapalon

RAHMANI HEBO

Puulpääv, 10. põimukuul peeti Kaika suvõülikooli matkapäivä. Hummogut alostõdi Meerapalo koolimaja moro pääl. Sai kullõlda loengit paigapäälitist inemise- ja kotusõnimmist, suguvõssust, kotussõjuttõst ja etnoõudusromaanist «Värv», mille tegevüs sünnüs kah Meerapalon. Koolimajan olf samal aol vallalõ kohvik, kon müüdi näütuses üle moro elävide kitsi piimäst tettüt kohopiimasaia ja umakandi inemiisi tettüt hapund kurki. Tõsõ kõrra pääl olli vallalõ näütüs ja pulstipuut.

Keskpääv paiku alostõdi matka. Jalotõdi ütlenkuun Pedäspää küllä. Pikemb piätüs tetti Pedäspää kalmauian, et rohkõmb teedä saia tuukandi perekundõst ja nimmist. Tii pääl kõnõl Kalla Urmas hainõst ja eläjist, kiä ette trehvisi. Matkajuhi Toodsi Heiki käest sai kuulda juttõ paigapäälitsest elost, nii vii veerest lõvvetüist varanduisist ku ka näütuses tuust, kuimuudu Pedäspää külä seo aasta radokuun uma aoluidõsõ nime tagasi sai.

Pääle Peipsi veeren käümist olf aig lõunapausis ja süümises. Matkaliidsi rõõmusf lavka, kost sai lammä

RAHMANI HEBO PILT

Matkapääv rahvas om jõudnu Pedäspää küllä, kon Toodsi Heiki (kesken, verevõ triibulidõ hammõga) kõnõlõs küläelost.

ilmaga vastapidämises ijätüst ja juuki osta. Ku piknik olf peetü, lätõ matk edesi. Tammistu külän minti tõist kõrda järve viirde, kon Zovo Kaius kõnõl vinne-ehitüsest. Edesi Meerapalo küllä piten kävven sai seokandi rahva käest kuulda vanal aol säääl elänüst nõiast, kiä ijä seest hobõsit är pästse ja haiguisi tohtõrd. Kõnõldi ka paadikanaaliist, midä Vinne aol pallo järve viirde tetti ja mis järveviirt pilliruugu täüs kasuma pandva. Kaivati pallodõ rästikide ja tuu üle, et kunagidsõn kalamihi külän om alalõ jäänü õnnõ

puultõist kalamiist. Meerapalo küllä näütsi surnuaiavaht Vaiknemetsa Jaan ja paiklik kalamiis Mertšina Uno. Pääle pikka päivä matkamist jouti Meerapalo koolimaja mano tagasi. Sõna lätõ nuurilõ inemiisile. Pandi Annika vidämisel arotõdi, kuimuudu saanu võro kiilt ja kultuuri nuuri siän populaarsõmbas tetä. Pakuti vällä mitmit lahenduisi, näütuses võrokeeline geokäküs, pagõmistarõ ja meemilehekülj.

Õdagu lõpõf kultuuriprogramm. Talna Võro seldsi näütemängutsõõr Tungõl esiõf kava

umist elolukõst, mille olf ankeete perrä kokko säädnü Valgu Jaanis. *Grande finale* olf perekund Toodsi kontsõrt, mille tähes olf 12aastanõ viiolimängjā Uku, kelle meistri muudu mängust õkva suu vallalõ jäi.

Päiv lätõ kõrda. Matkaman käve 70 inemise ümbre. Esierānis hää miil olf näta pallo paigapäälist rahvast. Paistus, et inemiisile miildü säänsen vahtsõn vormin kokkosäämist pitä. Tuust saiva kõrraldaja tukõ, et ka tulõva aasta säänest matka plaani.

Tsõõriklaud Võro instituudi olõvigust ja tulõvigust

RAHMANI HEBO

Riigilammõtnigõ Kagu-Eesti välitõie ütles osas olf riidi, 9. põimukuul Võro instituudin peet tsõõriklaud «Muusõumi, tiidüs ja arõndus, kuimuudu neo tõnõtõist tävvendäse. Võro instituudi roll ja pannus».

Tsõõriklavvan kõnõli eesti keele aoluu ja mürdidõ profesri Pajusalu Karl, kultuuriministri Lukasõ Tõnis, haridus- ja tiidüsministeeriümi tiidüsosakunna pääasatundja Olli Maarja, Võro liinapääl Allasõ Anti ja Võro instituudi direktri Kuuba Rainer. Ütenkuun lõüti, et instituudi tüül, esierānis muusõummõ instituudiga kokko pandmisõl omma seonimaani olnu hää tulõmi. A tunnistõdi ka tuud, et rahalist tukõ võinu rohkõmb olla. Pääküsümüsele,

RAHMANI HEBO PILT

Pajusalu Karl, Lukasõ Tõnis, Olli Maarja, Allasõ Anti ja Kuuba Rainer arotaman.

määne võinu olla Võro instituut 10 aastaga peräst, paksõ egä kõnõlõja uma vastussõ. Pajusalu Karl arvas, et instituut võinu tetä kuuntüüd ülikooli digihumanitaaria osakunnaka tuud, et rahalist tukõ võinu virtuaalmuusõumi vai paku

üliopilaisilõ praktikakotust. Kultuuriministri meelest tulõs kõkkõ olõmanolõvat häste hoiata. Olli Maarja mõtõl, et instituut võinu olla kokkosäämistõ võro keelest huvitõduilõ osapuulilõ. Võro liinapääl pidi tähtsäs

haridust ja turismipuult. Kuuba Rainer luutsõ, et tuus aos om paigapääline arvaminõ võro keele kotsilõ parõmbas saanu, esierānis nuuri hulgan. Hää olf näta, et keele hoitmisõn olti ütöl meelel, ja tulõ luuta, et arutõdust tulõvigun ka kassu om.

MÄRGOTUS

Praktikat, praktikat, praktikat!

Süküskuu olõ-i inämb mäki takan ja mõttõ käävä joba kooli ümbre. Olõ ummi koolinkäumiisiga joba lõpuotsan ja mõtlõ sakõstõ tuu pääle tagasi. Eesti kuul om hää kuul ja inämbüisi saa kõik elos tarviligu tiidmise kätte. Önnõ üts asi, miä elon takistusõs tulõ, om tuu, et praktiliidsi asjo mõista-i tetä. Om vaia tetä näütüses sääne lihtsä asi nigu riol ja no ei mõista. Mi önnõs omma olõman Youtube ja Google, kost om võimalik tõtõst egä hädä kõrral api löüdä. A üts jakk jääs vaihõlt puudu – mõistminõ periselt näütüses õigiti naklu valli vai puuri tarvita. Vanastõ saadi nuu tarkusõ vanõmbidõ käest, a täämbädsel pääväl olõ-i näil inämb aigu esi latsi opada, säändse tüülkäümise kõrraga ei saaki olla. Tuujaos ommaki kooli mõtõldu. A sääl nelän puutüütunnin, kon ma käve (ja ma iks viil ei saa arvo, mille piät seonimaani tütärlatsil ja poiskõisil esisugumanõ kõrd olõma?!), teimi mi önnõ võiuväidse ja lipualussõ. Ja ega nuu poiskõsõki sääl midägi pallo targõmbat ei tii. Raamaduriol, miä vinne kirändüse kuurma all katki lätš, sais mul joba puul aastakka kurvalt tarõnukan. Elä sõs niimuudu!

RAHMANI HEBÖ,
Uma Lehe suvõtoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Mofovihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org, laivior@gmail.com

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:
Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Kiri Nõorimaalt

Võro liina küle all Nõorimaal eläs kirānik LUMISTE KATI, kiä and värskit mõittit, kuimuudu egäpääväello vaeldest löüdä ja märgotas tuust, miä parasjago süäme pääl.

10. kiri.
Vahtsõnõ sõbõr

Hariligult ei tekü vanõmban iän sõpru väega lihtsähe. Olõ esi tähele pandnu ja nii ütles ka tõsõ suurõ inemise. Mulõ om seol aastagal ütes hääs sõbras saanu 89aastanõ Öie ja mu kõgõ värskimb armõdu hää sõbõr om 90aastanõ ilosa saksa priinimega miis, kelle kotsilõ olli mõnt juttu kuulnu. A et nuu olõ-õs kõgõ ilosamba, sõs otsusti esi ligembäle uuri, selle et uma kõrv om kuningas, silmist kõnõlõmalda.

Sai teedä, et tegemist om peris herräsmehega, kiä pakk mulõ edimädsel külänkäämisel pokaalist umatettüt mafa-veini ja soolaupõ (kibluki, tili ja sitigulehtiga keedetüid). Veivä keele alla...

Mehel valta-i koskilt, selle et tä võimlõs egä hummogu kats tunni nigu sõaväen. Ökva nii, osa haõtusõ omma tõtõst tä noorõ iä sõaväeagõst. Ja määne latsõhoitja! Tandsuf mu katõaastast Lindat tarrõ pite, kinkse tälle hindä tett luku ja võtmõ, miä Lindalõ väega miildü. Pandsõ tähele, et mi olõ ütte näko, ja imeht mu tütse sügävt pruuni silmävärvi.

Armõdu hää vahtsõnõ sõbõr!

Täämbägi astimi vahtsõ sõbra mant läbi. Tä olf pääle rikast lõunasüüki uma veranda pääle suikma jäänü. Tulf vällä, et supi omma mi mõlõmba suur armastus ja suppi olf tä sõõnü. Tä om illos miis, nii henge ku ka näo poolõst. Seo nõnakujo om kimmäle kostki aadliperrest saad. Mõisnik and nime, vast võtsõ ka vanavanaima putmaldaolõgi, nii nigu tuul aol kombõs olf. Edimädsõ üü õigus... (Ka tuu kotsilõ om vastakäüvit jutõ, a kiä meist man olf.)

Määne ütstõsõst arvosaaminõ mul timäga om... Tä om Ambur nigu mu poig. Hää loomusõga, sinitside selgide perädü ausidõ silmiga. Sündünü ja üles kasunu om tä Ida-Virumaal nigu makki. Kulssi ahnõlõ tä sõa- ja eesti-aisit juttõ latsõpõlvõst Narvan. Nuu jutu tulõva kõrd üles kirotä.

Tahtsõgi alosta raamatut vanaessi tarkuisist, ku sai lehest teedä, et vanaimmi raamadur autor Marani Pamela om seod joba tennü. Olkõ tennät mu uudishimo ja päälennakkaminõ, et ilosa priinimega herräga juttu tei.

Kirändüshuvilidsõ ja kultuurikõrraldaja võinu kõrralda luulõtuusi lava päält lugõmisõ võigõluisi uman kodokülän ja liinan. Ja paigapäälidse (suhvli)kirānigu võinu noist ossa võtta.

Slämm – kõik kõigilõ lähembäle!

Slämmuluulõ om tasadsõ loomuga eestlāisile vahtsõnõ ja võõras kirānduslik nättüs. Tego om väegagi ameerigaligun-lāaneligun stiilin rahvast üten haardva ja võistlusligu mooduga luulõõdaguga. Nimelt valmistas kāpātāus julgit kirānikkõ prõmmus (ehk slāmmiõdagus) ette aopiire sisse mahtuva umaloomingulidsõ luulõkava, midä püüne pääl võimaligult efektselt ette kanda. Kaejilõ-kullõjilõ antas võimalus demokraatiat tetä, tuu tähendäs ekä esitüst kümne punkti skaalal hinnada. Punktisumma perrä otsustõdas, määndse esinejä pāsese edesi õdagu tõistõ vuuru, kon valitas jälki õkvahāāletāmise-õdagu täht – rahva lemmik (ja seoga ka kõgõ parõmb) luulõtaja-luulõlugõja. Ehk kokkovõttõn: tulõva luulõtaja, luulõtasõ ja rahvas kullõs ni and vastakostust.

Piä tunnistama, et ma ku nuur ja päälennakkaja luulõtaja olõ-õs slämmuluulõ ja prõmmu osan edimālt peris kimmās. Rahva iin esinemine mullõ väega miildü-i ni jutu ja pildi Tarto TarSlāmmi õdagist tundu ülearvo lustligu ja vägevā, tuuperäst pelksi ma näid ja olõ-õs kimmās, et slämmuluulõ midägi vāärt om. Ka tundu mullõ slāmmi võistluslikkus tävveste ulf – kirāndüse vāärtüst saa-i jo hinnada massidemokraatiaga ja kimmāhe mitte aopiire seen! A nüüd, ku olõ mitmõsugumaidsi trehvāmiisi peräst esi kah üte huuao jago TarSlāmmi õdagist ossa võtnu, om mu arvaminõ muutunu.

Ku muido olf tunnõ, et slämmuluulõn om kõgõ täht-

VESSELOVI JOOSEP,
nuur luulõtaja

sāmb võistlus, nigu olõs õdagu tsiht vällä selgitä, kiä om kõgõ parõmb luulõtaja, sõs ildampa sai arvo, et periselt olõ-õi rahvahāāletüse ülesanõ luvva konkurentsi ja vastassaisu, a tetä kimmāmbās kõüdüs, kontakt ja läbikāūmine rahva ja luulõtaja vaihõl. Lõpus om õdagu kõgõ parõmba esitājā valiminõ tävveste kõrvaline asi. Ütelt puult tuu seo võistluselement rahva luu-

lõlõ lähembäle, selle et pand inemise esitüst ja teksti inämb kullõma. Ka and slämmuluulõ vorm noorõlõ luulõtajalõ võimalusõ saia aktiivsõ, ausat ja õkvaütlevāt vastakostust. Mõistlikkusõ piiren julgustõdas rahvast esitüse aigu esiki helüga huugu andma – tsusistama, hüügāmā, naardma vai sõrmiga nippi tegemā.

Paistus, et seo vorm tüütās: ku harilikkõ kirāndus- ja

luulõõdagit tulõ Tarton kaema mõnikümmend kirāndus-huvilist (pluss sõõgiklubī), sõs näütüses TarSlāmmi kevājäst lõppvõistlust olla käünü kaeman üle 200 inemise. Sāälhulgan olf kimmāhe ka rahvast, kiä egä päiv luulõga kokko ei putu.

Seonimaani om slämmuluulõ Eestin tähendānū ināmbālt-jaolt Heinloo Sireli ja Leppiku Toomasõ Lavaluulõ MTÜ kõrraldõdut TarSlāmmi õdagidõ sarja, miä tähendäs ka tuud, et päämidse om slämmuluulõ väega Tarto-keskne. TarSlāmmi üritüisil valitas vällä Eesti esindājā Euruupa slāmmi võigõlusõlõ. Tuu jaos om Lavaluulõ MTÜ kõrraldanu ütsikit üritüisi ka Pärnun ja Talnan. Aasta joosul om Eestin 11 slāmmiõdagut, millest säidse omma Tarton. Saman om kimmāhe egān maakunnan nuuri suhvliiluulõtajit, kiä tahassi hinnāst kullõlda laskõ ja kinkal olõs väega vaia ausat vastakostust.

Lavaluulõ MTÜ tüü om Eestin ja esierānis Tarton olnu väegagi tennāmist vāärt, a nā meelega mõista ei jõvva ekkā Eesti otsa. Ja ei piāki. Kutsu üles kõiki kirāndüshuviliidsi ja kultuurikõrraldajit, kel om vähāgi aigu ja kotust, kõrraldama luulõprõmmõ uman kodokülän ja -liinan. Ja kutsu üles kõiki suhvlikirānikkõ noist ossa võtma. Ja kõiki terve mõistusõga inemiisi ehk noid, kiä esi ei luulõta, ummi kotsõpāālitit esinejit kullõma ja ausalõ hindama, ni ku vaia, sõs ka karmilt arvostama. Toomi inemise luulõlõ ja luulõ inemiisile lähembäle!

Uhkõ luulõpuu muudsa oss avitas luulõl ellä

Kauksi Ülle uhkõ luulõpuu sai ildaaigu ummamuudu ossa – ütre Maaliga ütenkuun luudu kogo «Paralleeluniversum».

Kauksi Ülle om kõgõ mõistnu olla muudsa, etnofuturistlinõ, võtnu vormi vahtsõst aost, a saman pruuknu loomingu-loomõn kõkkõ ineskist. «Paralleeluniversumi» edesõnast saami teedä, et «sjoo raamatu kirotamine alas Mirjam Paalese FB ehk moloraamadus üleskutsest ja timä saadõt märksõnnust. Maali täāgse mu ärj ja nii mi luulõtusõ egä päiv sündüj ja ilmuq laikjide ette. Kui novembri [2018] läbi sai, nõudsõq mi fānniq luulõkoko».

2005. aastagal ilmu Kauksi Ülle CD-plaat «Imāplaat», miä om pühendet edeimile. Minevā aasta lõpun ilmu kogo «Imāpuu», mink nimiluulõtus sai Juhan Liivi nimelidse luulõavvuhinna. «Paralleeluniversumi» omma Ülle ja Maali. «Kābiq sata-i kannust kavvõdõhe, tütse veerü-i imāst pallo tõistõ.» ütles Kauksi Ülle kogo edesõnan.

Ku siinkirotaja püüd edimālt külāmuti muudu kaia, kumb kirotas parõmbalõ, kumb om suurõmba anniga, kas imā vai tütär, sõs pia sai klaaris, et seo «võtõ» tüütā-i joht sukugi. Kahuski Maali luulõtusõ omma ināmbüste eestikeelidse, a om ka võrokiilsit, miä näütāse esierāle kimmālt põlvõst põlvõ kõrdajat kirja. Maali luulõtusõn «Kūlm vesi» kumardas minna-helü Imākao iin: *Ma kumarda / ekä immä. / Kiä inne minno / om käünüq. / tuu om kumardanuq. / Kas kiāki viil tulõ. / kui maq olõ lānnü?* Kauksi Ülle luulõtusõn «Viimādsõq sõnaq» kūsüs minna-helü: *Kiä ütles / viimādsõq sõnaq / mu immi immi keeleh?* Ütelt puult näemi, kuis maru halusa kūsümise kõrdasõ hinnāst põlvõst põlvõ, a tõsõlt puult võimi hāādmiilt tunda, et innembā pluss-mārgilidse vastussõ omma olõman, minkas kokkovõttõn omgi seo imā-tütse ütime luulõtēgo. Parasama halga, kuis lk 26–27 omma kõrvuisi Maali luulõtusõ «Matemaatika» ja Ülle «Rehkendüs». Ka neo kats õkva ku ütētāhendüslist sõnna kõrvuisi sätüilt näütāse, ku esi ilmu kandva iks neo kats kiilt – ees-

ti ja võro. Ilm – esi ilma – paralleeluniversum... Ku ülepää midāgi veidü laita, sõs vast luulõkogo päälkirja – võrokiilne «Rüüpilm» olnu vast parõmb. Kuki Kauksi Ülle omgi eesti-võro sõnaraamatust maatiidüse mõistõ alusõs võtnu ja taagi luu luulõndanu: *Paralleeluniversum – / ütleseq papõrdõga / posijaq ehk tiidlāseq. / Laitujoonõ kõgõkogo – / vastas kūsümise pääle / eesti-võro sõnasto* (lk 77).

Kiä luulõmõistmõisvõimõst om jo ilma jāānu, tuul tasus kogost «Laitujoonõ kõgõkogo» («Paralleeluniversum») kaia kasvai armsit perrepilte. Ku Kauksi Ülle kūsüs kogo «Imāpuu» luulõtusõn «Kiä ja miä: *Kellele ma jātä umaq / halusõnaq? ja Koh om mino viimāne / tuhaasõq?* (lk 60), sõs önnõs om sääne kūsümine poeetilis-retoorilinõ – om jo «Paralleeluniversum» pühendet ka viiele latsõlatsõlõ, kink nimeki kogo alustusõn üles loedu.

Nāūs, määndse moodulidsõ nipiga Kauksi Ülle järgmāne kõrd lugõja är tege – saiva jo kõik neo nüüd raamatuhe raodu luulõtusõ minevā sūgüse moloraamatun uutmalda pallo laikõ ehk hāāskitmiisi. Olku nimmat, et imā ja tütär es arota

RAAMAT:

Maali Kahusk, Kauksi Ülle
Paralleeluniversum.
Tütse ja imā luulõtuusi
hingikuul 2018
87 lk
Seto Ateljee Galerii 2019

umavaihlõ, midä vai kuis üte vai tõsõ märgusõna all kirotä, ja tuud huvitavamb omgi meil, lugõjil, naid kõrvuisi lukõ.

Nikagu jakkus vana-vahtsõ üttekõütümise võimuga luulõtajit, eläs ka luulõ.

Liinakuru salahus

RAHMANI HEBO

«Sa olõt nigu Koidula!» terehtäs minno Merilai Arne (58), eesti kirändüse profesri, ja and tuuga mõista, et ma uma esä lehte olõ trehvänü tege-mä. Umma oppajat om suvõl tsipa andsak nätä, nigu ka tan Liinakuru talo moro pääl olla.

Kirändüstudõngi pidä-vä profesri maakoton egä kooliaastaga lõpun keväjä-kuuli. Seo piimäkuu alostu-sõn olf 12. kõrd katõ päävä joosul ettekandit kullõlda ja üüse säänest olõngit pitä, mille pääle perän mõtõldõn ei tiia ki inämb, olf tuu unõn vai ilmuisi. Luulõtama pand tuu üü. Ja perrä õhkama.

Istumi kimmäst tammõ-puust kõõgilavva taadõ, midä peremiis õks egä kõrd kitt, ku siia trehvä. Om tunda kerget sefiirihõngu. Kodotunnõ tulõ pääle. Olõ-gi jo siia tulnu, et tuust arvo saia, mille õkva tan Võro-maa põhaõdagu ja mõnõn mõttõn ka ilma veere pääl seo tunnõ egä kõrd vällä lüü. Kaardi perrä olõmi Vi-sela külän, a Merilai esi tuu-ga nõun ei olõ. «Mu arust es tohtnu seod esiki küläs nim-mada, Visela om kül nimes, a ma saa-i arvo, mille pe-räst. Kon om seo külä, kon om seo keskus. Innembä olf lihtsähe vaia kotussõlõ nimi anda. Seo siin om periselt rohkõmb Restu-Madisõ.»

Talo hainavidämise iist
Kõõgpäält huvitas minno tuu, kuimuudu seo kotussõ lugu ülepää alostusõ sai.

«Mul olliva iinkujo nigu Kõivu Madis ja tõsõ. Nimä peivä kah suvõmajju. Pääle-ki mõtli, et ku latsõ tulõva, piät iks koskil maakotus olõma. Aolehen olli kuu-lutusõ ja õkva ku sõaväe-laagrist pääsi, tulli kõrraga seod kotust kaema ja mõtli, et passis külh. Tuu olf 1984. aastaga süüküü lõpun. Tan hoovi pääl kasvi kolm vahtrapuud ja nä ütenuun

RAHMANI HEBO PILT

Merilai Arne ja timä «kuldaväärt miisnaano» Peko-Peka. Profesri meelest võinu egäüts hindäle säändse kujo tetä ja mille es võinu kah määnestki Pekodõ võistlust vai kokkosaamist pitä.

olli ku kera, miä olf nigu kuld. Puu miildü esiki rohkõmb ku talo. Maja kotsilõ olf selge, et seoga tulõ hirmsahe tüüd. A os-timi är. Tuu olf peris kallis umal aol, 4000 ruublit. Puul võti lai-nu, puul sai vanõmbidõ käest. Lätõ peris pallo aastit, ku ma mõi kolhoosilõ nii pallo haina, et sai tuu raha tagasi. Kümme kopkast olf kilo. Hää mitu ton-ni haina sai sälän lakka kantus. Kolhoosi käest pidi viil ostmisõs lupa kah küsümä. Lubasiva, eks taa näide meelest üts kolgas olf.»

Inemine ja kotus

«Tuust aost om no 35 aastakka, ma olõ iks väega põlinõ elänik siin. Tassakõistõ olõmi tan kõik aig kõpitsõnu, elektri ja viivärgi sisse pandnu. Hää, et om kotus, kon toimõnda. Nigu Heidegger ütles: «Jää maalõ truu.» Ja seo om peris õkva mõtõldu, mitte abstraktsioonina. Liinainemine kah tund, et piät kotussõga kok-ko pasma. Timä maa om liin ja sõs tä om liinalõ truu ja ei saaki arvo seost maainemise värgist. A maa piät iks inemisel seest

läbi käümä. Tuu om olõmisõ osa. Midägi müstilist tan ei olõ, seo om peris reaalnõ.

Ma olõ jo esi kah maapoiss. Imäpuulnõ suguvõsa om Tudu-liinast ja säält lähküst – Peipsi-veere, Iisaku ja Avinurmõ kant. A latsõn elli hoobis Kehra alõ-vin. Võromaal om iks tõist-muudu. Elotundminõ ja esiki inemiisi näokuju. Lätlõisiga kuikimuudu sarnatsõmb tõug. Ja maastigugeograafia kah mõos inemisele. A päämidself iks kiil. Keele kaudu näet sõnno ja mõistit tõistmuudu. Ja säält tulõgi vahe sisse.»

Keväjäkuul

Sai teedä, et inne keväjäkooli tegemist om tan ka varramba säänsit ettevõtmiisi kõrraldõt. «Velskri Mart olf tuu, kiä ütelf, et teemi asä ammõtlõgus, määnegi vahtsõnõ lõudüs seo es olõ. Tassa-kõistõ naksi siin rohkõmb ruumi tegemä, et vihma aol saanu «kul-tuurimajan» olla. (Näütäs aida pääle.) Ja magamisalussõ ehti.

Ma piä säändsest asast väega luku. Tudõngi tulõva hariligust

keskkunnast vällä, a samal aol opminõ lätt iks edesi. Emotsio-naalsõlt saa punkti panda aasta-lõ ja umavaihlõ läbi kävvü. Seod ei olõki periselt nii pallo. Üliopi-laisil om hää olla, nä tundva, et kiäki iks huul näist. Ja tuu mass kõrraldamisõ vaiva.

Pikäpääle om siist pallo ki-ränikkõ läbi käünü, näütüses Önnepalu, Mikita, Krull. Või üteldä, et meil käävä praktiku külän. Kõnõlõsõ, kuimuudu kirotaminõ käü. Om ka säänsit käünü siin, et hoia pääd kinni, määnsit tegeläisi om olõman ja midä nä mõtlõsõ. A näid om sama hää ja kasulik kullõlda ku noid, kelle jutt sullõ miildüs. Egäsugutsit om olnu. Üts tahtsõ kõpskängiga riibu ja nuu vaiu muidoki mulla sisse. Tuud olf peris lõbus kaia.

Vaihõpääll mõtli, et kümme aastakka om seo keväjäkuul siin Liinakurul olnu, teemi määnd-sengi muun kotussõn. A ti naksiti esi vasta, seo olf mullõ suur ül-lätüs. Muidoki om mul hää miil, et ti tõtõst tahati siia tulla. Vast tuu hääolõminõ lätt edesi. Nigu

Kaplinski kunagi kirotf, et käve Soomõn ja sääll olliva pini rahuli-gu. A Eestin omma hõela. Arva, et ku peremehe omma õnnõligu, sõs olõ-i pinil kah millegi peräst kuri olla. Mullõ tan miildüs, olõ jumala rahul. Tuu tunnõ lätt vast ka tudõngidõ pääle edesi.»

Nalla piät saama

Mullõ jäi sissesõidutii veeren maan silmä määnegi andsakidõ märkega kullandõ ront. «Olff mul üts nott siin, igäväne jurak. Mõtli õkva, et seost piässi kujo tegemä. Kai tälle otsa ja näi – seo om jo Peko! Taa om sääne, et täl omma nii mehe ku naasõ tunnussõ. Säänest asja olõ-õi viil nättü, a kiä tuu kiild. Pääleki om täl kats pääd. Ma panõ tälle viil sinidse mütsü kah pähä nigu pilve. Sõs vast mädänes veidemb kah. Pai pidi olõma peris hää sambapuu, tõmbas hinnäst vett täüs. Kaemi, vast kümme aastakka iks pidä vasta. Näet sis, midä ma tan su-võl tii. Tii hindäle kulladsõ kujo, seo om klassikalinnõ värk, nigu ballaadin kuldnaasõst. A nalla piät saama!»

Protsess ja rahulolõminõ

Tuud, et profesrilõ krutski-liidsi asjo tetä ja kõnõlda miildüs, tiia ma väega häste. Es lää kavva aigu, ku tä joba järgmädsõ nalaga (a tuu om kõõgõ targa jutu tävvendüses) vällä tullf.

«Periselt piässi ma ütte artiklit kirotama, a võiolla om patt tuuga põimukuun pääle naada. Suvõl piäs iks muud tegemä, olõ-õi kirotami-sõ huuaig. Esieränis hää om viil, ku mõistat muud tetä, tiit näütüses, kuimuudu hüüvli tüütäs. Säändse kujo tegemine ja määndsegi romaani kirotaminõ – tuu om üts ja tuusama. Sam-mamuudu märgotat, olõt helevällä. Kujondat matõr-jalist määnestki asja. Ma ei näe määnestki vahet. Vällä arvada tuu, et üte mõo om väega kotusõpääline. Tõõnõ om vällä ant, a kiäki iks ei loe. Ja ei saa arvo. (Naard.) A protsess ja rahulolõminõ omma sama. Lahendat kõik aig ülesandit tegemise aigu, põhimõttõlidsõlt tiit, miä vällä piät tulõma, pilt lätt selgembäs. Tuuga tulõ mul üts nali miilde: ...ja sõs lei Jummal silmä ja näkk, ku hää tä om. Hahaa, järelogult täl hindäl es olõ kah inne sil-mä. Sõs lei tuu ja sai nägemä. Kai, et oo, olõ-õi hätä! A kost lambist tä tuu lei ja mis hää peräst? Tuu om luumisõga sammamuudu. Saat määnd-segi asä valmis ja näet, et oh, nii piätki olõma! Ja imelik, et tuud innemb sääls es olõ.»

Ka tuu om teedä, et ku maru pallo nalla saa, tulõ tassakõistõ jutt är lõpõta, muidõ või asi peris käest minnä. Lää är rassõ süä-mega, Liinakurul om egä kõrd nii põnnõv ja hää! Ja paistus, et tan määnestki muud salahust ei olõki, ku inemiisi hindä huul ja tüü. Kotussõl om tihtsäle suur vägi, a kotussõ olõmanolõ-misõst õnnõ ei avida. Tuu-ga om vast sama lugu, miä puutüü, luumisõ ja Jumala silmäteoga – tiit asja süä-mega ja perän kaet, et oh, tullfi maru hää vällä.

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimmi periolõmisõst ja tähendüsest.

Rüga

Rüävõtmisõ aigu passis häste kirotat nimest *Rüga*. Taa pere-kunnanime kandjit om 40 ümbre.

Nimi om annõt kõõgõ inne 1809. a Kanepin ütele Võro koolipoiskõsõlõ, kiä olf Võrolt Kanepihe kihlkunnakuuli lännü. Pastor Roth andsõ tuul aol nime kõõgilõ, säälhulgan ka koolipoiskõisilõ, kiä arvada külh vaihti nime uma (vana) perekunnaga ütes ja samas. 1826 om taa perekunnanimi annõt katõn mõisan: Võromaal Urvastõ kihlkunna Vaabina mõisa Matsi talon ja Tartomaal Sangastõ kihlkunna Pringi mõisa Tolkusõ talon. Tartomaal olf nimi ilosalõ uman keelen kirja ka pantu: *Rüggä*. Kats g-d om vana kiräviis, a tuud loeti ja tulõ lukõ ütes g-s. Valgan ja

Helme kandin om elänü per-rit, kinkal om edimält olnu lätini nimi *Rudsit*, a ildamb om tuu paiklikku kiilde ümbre pantu ja nii om näistki saanu *Rüga*. Nimi omgi tarto- ja võrokeeline ja tähendäs muidogi leevävilä rükä. Eesti kiil võtt täpi vii-mädsõ tähe päält är.

Vidrike mõisan (Otõmpää kihlkunnan) om nimes annõt ka *Rõa*, a vannun paprin om ka kirän, et Rõä pere om tuu-sama mis *Rüggä*. No muidogi om, õnnõ kumbki nimi om esi käändevormin: nimekäänüs *rügä* : umakäänüs *riüä*. Niiviisi ommaki *Rõa*-nimelidse ildamb muutunu *Rüga*-nimeliidsis.

Kaarli mõisan (Hallistõ kihlkunnan) om nimes annõt *Rõand*, miä võissi tähendä rüä-andi ehk rüäsaaki. Taal nimel om mõnitõist kandjat.

Pallasõ kunstikoolin käünü maalikunstnik ja graafik Rüä Eduard olf sündünü Sangastõ kandin 16. põimukuu pääväl 1903, a koolin käünü Võro-maa poolõ pääl. Timä ja timä perekunnanime juurõ küünüise Vaabina mõisalõ. Mehest sai Pallasõ koolin edimält Vahtra Jaani opilanõ, ildamb tulli tõsõ oppaja. Rüga elli Pärnomaal, a säält pagõsi 1944 är välämaalõ. Timäst sai New Yorgin teküs kultuurielo ja kunstinäütüisi kõrraldaja, a tä tekä umma kunstitüüd ka edesi ja pruuvsõ erinevit tehnikit. Tä olf Eestin saanu veidüke kuulsas joba edimädsel Eesti aol, a uma peris edimäne näütüs olf täl viil 1988. aastagal Võromaa muu-sõumin. Tä kuuli 1997. aastagal Ameerikan New Jersey.

FASTRÕ MARIKO

Ja saigi tuu ilm luudus. Suidsusannan

ARVUSTUS. «Suidsusanna-sümfoonia» om seos kõrras läbi. Lubati luvva ilma ja mõs-kõ inemiisi. Tuud sai.

Kõõgõ mõosamb olf tükü sil-mäga nätä osa. Lavastaja ja kunstnigõ kuuntuün sündü piü-ne pääle üts väkev ürgsupp, mil-le kesken olõva sannalava päält lõudse kõik luumisõs tarvili-gu. Kõoossast sai dirigendikepp, kõolehist pulman pillutava kruunlehe, vihtõst latsõ kõttu.

Lava pääl liikminõ teküf transitundõ. Näütlejä olli kõik väega hää, esieränis tahassi vällä tuvva Trola Agu Põhjala Imändä rollin. Ku miis naist mäng, om tuu iks nallakas. Poolõs sekondis olf kah, a sõs muutu kõik nii usutavas, et õkva hirmsa nakaš.

Naarda sai tõisi kotussidõ pääl, absurdi olf mõnusalõ nigu müüten iks. Heng sai puhtas regilauluga. Kalkuna Mari ja

LAURITSA PIITRE PILT

Põhjala Imänd (Trola Agu) sünnütäs ütsät tõpõ.

Hainsoo Meelika unõlaul olf kõõgõ katartilidsõmb kotus tü-kün. Koori laulõt lõpulaul jäi ummi puultuunõga kavvas kummitama.

Sisuosa olf tuu, millest ma tsipa inämbät oodi. Võimsa teksti olli võedu alussõs, a ei

tiia ki, sai sõs noid üleearvo pallo ja naksi nä ütstõist üle trumpa-ma, a terviku tunnõst es tekü.

Kokkovõtvalõ või üteldä, et ilma luudi ja inemiisi mõsti kõrraligult, tagaots jäi tsipa tah-matsõs. Vahepääl nii iks juhtus.

RAHMANI HEBO

Üts sõa-ao mälehtüs

HANIMÄGI HEIDI-HELE

Oli 1944. aasta põimukuu. Saksa sõavägi oli taganõman. Mi pere elli Karisöödin, Läti piiri lähkūn. Inemiisile anti käsk minnä Marienburgi. Imä üteli: «Jah, jah!» Esi selet naabripernaasõlõ: «Meil mõts tansaman üle tii. Mi läämi mõtsa!»

Meil oli lehm, vasik ja tsiga, naabril hopõn, lehm ja kats tsika. Vankri pääle säeti vannu rõivit ja tekke mõtsan magamisõs, muiduki söögikraami, mõnõ anuma ja vett. Vankri taadõ kõudeti lehmä, vasikat ja tsiku tull vitsaga takast aia.

Imä oli lännu Piitre jõõ korgõ perve päälset jalgrata pite Anni-täti kah üten kutsma. Es olõ mi viil naabri majast kavvõmbadõ saanu, ku Karisöödi puult sõit Saksa veoauto, pedi kinni, ohvitsiir astsõ vällä ja kasse autujuhil mi tsialõ silmus jalga panda, et tsiga autudõ vinnada.

Mul om täambädse pääväni silmin, kuis imä juusk üle kardulivirkside hüpäten mi poolõ. Ja sis kaksõ imä silmusõkabla üttele otsa umalõ, sakslanõ tõist jäl umalõ poolõ. Tsiga rüükse, imä ja Saksa

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

ohvitsiir kah. Imä mõist saksa kiilt, esä (Läti sündünü-kasunu) pruuvsõ lätläsest autujuhilõ selges tetä, et meil om ütsainumanõ tsiga, võtku naabri uma, tuul näid kats. Ma olli esäl üsän ja iki tassakõistõ suurõ hirmu peräst. Sakslasõl es olõ aigu, naabri tsiga nõstõti autu pääle ja lännu nä olliki.

Mi lätsi läbi mõtsa hainaveotiid pite Laandurga, kon

olli külärähva hainamaa. Esä ja vanaesä, kel kirvõ-sae-nagla ütten, tei tsiku ja vasiga jaos puiõ ala aia.

Esä ragusi kuusõossõ küllealutsõs ja üüses säimi sinnasamma puiõ ala magama.

Kesküü paiku kuuldsõmi lähküst räginit. Imä hõigas saksa ja vinne keeli, et siin omma rahuligu elänigu, palõsi mitte laskõ. Vasta kost-

sõ: «Möö!» Tuu oli mi aiaast koosõrdama pääsnü vasik, kiä nüüd pernaasõ helü pääle rõõmsadõ manu tull.

Mõtsan ollimi viil üte päävä ja üü, sis lätsi mehe kodu poolõ mõtsa viirde kaema, kas külä om alalõ. Oli külh, nii tullimi kõik tagasi.

Mu hulljulgõ imä olõs võinu ka kuuli saia, mi õnnõs oli sakslaisil pagõmisõga kipõ käen.

Kuis ma Balti ketin käve

Kolmkümmend aastat tagasi olli ma gaasianalüsaatori tehassõn sepp. Tehassõst läts mitu bussitaut rahvast Balti ketti.

Mi ollimi peris Mulgimaal Abja-Paluoja kandin mõtsa vahel. Algusõni oli viil aigu, ku mul oli vaia mõtsa minnä. Sääli oli pallu pähkmäpuid, ma korsi kotikõsõ pähkmit täüs.

Ku tagasi tulli, andsõ naisilõ mõistatusõ:

«Mõista mõista, mis tuu om? Püksõn kasus, allapoolõ ripus. Nuur tedä ihkas, vana tedä vihkas.»

Naasõ naarsõva hi-hi. Ma ütli, et tuu ei olõ hi-hi, tuu om hoobis pähkmäs. Sis ma anni näile noid.

Ma olõ ka veeränd mulki. Mu esäpuulnõ vanaesä om peri Mulgimaalt. Tä tull kodo-väüs Kasaritsa. Vabahussõast ossavõtmisõ iist sai maakrundid Urvastõ valda Kassimõisade. Sinnä ehitivä maja.

Meid kamandõdi tõsõlõ poolõ tiid. Kurvõ pääl jäi ketti tühi kotus. Lätläse lätsi müüdä, tahtsõ kodo minnä, a es saa edesi sõita ja tulliva kah ketti.

Mul oli üte käe otsan valgõ pääga läti tütrik Ingrida. Valgu Heinz hõiksõ müüdä sõitvast autust: vabadus, vabadus!

Ma küsse läti tütrigu käest, kuis om läti keelen vabadus. Tä üteli, et tuu om *briviba*. Nii ma sai selges vahtsõ lätikiilse sõna, mis om siiani meelen. Ega ma lätikiilsit sõnnu pallu ei tiia.

A lätläse omma maru kavala: saava Eesti ulluisi peräst aastan mitusada miljonni kasu viina ja ollõ päält.

VAIKSAARÕ TÕNU

Maolda nali

Mõni nali om nii maolda, et aja peris naardma. Toimõndaja om üte säändse siia vällä valinu.

Katskidsõ keelega miis

Miis lät tohtri mano. Tuu küsüs: «Mis viga?»

Miis näütas kiilt.

Tohtri: «Ti kiil om tävveste katski, mis juhtu?»

Miis: «Liitrine viin sattõ asfaldi pääle purus.»

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Lätimaalõ ujominõ

Ütel tutval keskiältsel paaril, kinkal latsõ joba suurõ ja uma elo pääl, on no rohkõmb aigu ummi asjo tetä. Mõlõmba omma latsõn vii veeren kasunu ja kõva ujoja.

Mineväst aastast pääle käävä nä õdagist ujoman. Plaan om sääne, et ihho karastõdas mitmin järvin, pääasi, et ujomiskotus olõs olõman.

Minevä suvi oli väega lämme, selle sai hulgan järvin ujutus. Seol suvõl olõ-i ilma nii kuuma olnu ja om ka muud ette tulnu, a käädäs iks.

Naanõ sellet, et mitte väega ammu olli nä Paganamaal. Liivajärv om poolõs Lätiga. Ujosiva piiripostõ vahelt Lätti ja sis jälki Eestimaalõ tagasi.

Küsse, kas piirivalvja olli kah järve pääl. Es olõ kedägi, ei paganit ega piiri pääl valvjit. Õnnõ üts puust tettü pakan perve pääl vahtsõ järve poolõ.

Ainumanõ hädä, et näil es olnu üttegi papõrd ette näüdä. «Ei olõ jo säänest kotust, kohe tuu panda. Ujomisrõividõ vahelt olõs kaardikõnõ vette sadanu. A järvevesi oli sääli niisama lämme ku kodotsõn Eestin,» kõnnõl naanõ.

Muda Mari pajatus

Rehvormipisiläse

Ma kuuli raadiost, et kuuma suvõ peräst omma ümbre maa rehvormipisiläse vallalõ pääsnü ja nakatasõ kõiki. Üts rehvorm aja tõist takah.

Eestimaal om kah valitsus pisiläisi käest purra saanu. Valitsus tege riigirehvormi ja om lubanu egäsugudsõ hiitra nimega ammõdi är kaota. Pääasi, ku nä hinnäst kogõmada är kaoda-i.

Ameerigamaal om president inemiisi vaimsõ tervüse rehvormi käsile võtnu. Kõgõ-

päält alostas tä esihindäst. Ku tä ütles, et tulõ hukka mõista rassism, fanatism ja valgidõ ülemvõim, sõs esi om tä tuu vasta kõgõ rohkõmb essünü.

A tuu Trumpi rehvorm mõotas meid kah. Vähämbält Riigikogo 13 liigõt nakkasõ nüüd viisakas, selle et nä kuulusõ Riigikogo president Trumpi toetusrühmä. Umma iinkujjo piät jo kullõma.

Ku Donald lupa-i inämb rüüsädä, sõs nii jääski.

MUDA MARI

Latsilõ

Vastus saada' üte nädäli joosul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee vai postiaga: Uma Leht Tartu 48 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ' kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit latsiraamatit vai plaatõ.

Latsinukka tugõva' Võro Instituut ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus om TSIIDSO.

Avvohinna saa PETERSONI INDRA-MARIA (7) Põlvast.

Miä om pildi pääl? Sõnan omma' tähe' segi lännu – avida' nuu' kõrda säädi'!

KILBIL

VÄPI

SAART

JÄVRERIIV

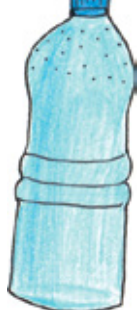
SIINAKIKK

KÕNEHERDÕR

TÜSIJÄ

TÕPULIIV

16. põimukuul saa

SAARÕ EVAR 50

Pallo õnnõ!

UMA LEHE TOIMÕNDUS
VÕRO SELDSI JA INSTITUUDI RAHVAS

